

SZÉKELYFÖLD MINT RÉGIÓ

Székelyföld Erdély egyik jól körülhatárolható történeti-néprajzi tájegysége. A székelység története sok szállal kötődik közvetlen táji környezetéhez, a románok, a szászok és más etnikai csoportok történeti valóságához. A székelység sohasem élt elszigetelten ezen a tájon. Gazdasági, kereskedelmi és művelődési kapcsolatai messze túlmutatnak Székelyföld mai határain.

A történelmi Székelyföld 1437-től 1876-ig öt széket – Udvarhelyszék, Csíkszék, Háromszék, Marosszék, Aranyosszék – foglalt magában. Orbán Balázs hatkötetes munkában írta le szülőföldjét, megkülönböztetve a Belső-Székelyföldet (Udvarhelyszék, Csíkszék, Háromszék) a Külső-Székelyföldtől (Marosszék, Aranyosszék), sőt történeti jogon hozzávéve a románok, magyarok és szászok lakta Barcaságot (Brassó vidékét) is. A történelmi Székelyföld négy széke – Udvarhelyszék, Csíkszék, Háromszék és Marosszék – egymással szorosan érintkezett, csupán Aranyosszék különült el területileg Torda és Nagyenyed között, Felvinc központtal, s viszonylag kevés magyar lakossággal.

Ma a szűkebb értelemben vett Székelyföld fogalmán az Erdély délkeleti részén elterülő, székelyek által lakott vidéket értjük. Az 1992. évi népszámlás adatai szerint Hargita megye lakosságának 84,65%-a (294 269 fő), Kovászna megye lakosságának 75,24%-a (175 502 fő) és Maros megye lakosságának 41,41%-a (252 651 fő) volt magyar. Székelyföld magyar lakóinak lélekszáma tehát mintegy 700 000 fő.

Nyelvföldrajzilag Székelyföld Kelet-Erdély tömbmagyarsága által lakott sajátos nyelvsziget, több nyelvjárással. A székelység nyelvének egy-egy részlete hasonlóságot mutat Csallóköz, Tolna, Baranya, Dél-Alföld, Felső-Tiszavidék, Abaúj egyes részeivel.

A mai Székelyföld területe 10 876 km², összlakossága 1992-ben 808 827 fő, népsűrűsége 74,36 lakos/km².

Székelyföld táji tényezőit – a Kárpát-medence délkeleti sarkában – a domb- és hegyvidéki szerkezeti-domborzati elemek nyújtják.

Változatos földtani felépítése, festői sziklaalakzatokban, karsztos formákban való gazdagsága, havasalji régiói, gazdag vízhálózata és hatalmas erdőségei mind-mind a turisztikai-idegenforgalmi vonzáskör egyértelmű meghatározói. A Keleti-Kárpátok nagy íve által közrefogott dombvidékek, a széles völgymedencék, a hágók és a szorosok messze földön híres festői tájat formáznak.

A hegyes-dombos kistájak, a zordabb éghajlat, a változatos talaj- és növényföldrajzi viszonyok sajátosan alakították a gazdálkodás módját, a települések belső életjelenségeit. A székely falvak térbeli rendjét, morfológiai jellegzetességeit a mező- és erdőgazdaság formálta, a falvak többsége a folyóvizek völgyében települt. A városok a medenceközpontokat és a nagyobb völgytágulatok árvízmentes szakaszait ülték meg. A mostoha természeti viszonyok közepette ma is számos archaikus települési formával találkozhatunk. Székelyföld középkori településrendje még feltáratlan, noha az utóbbi időben jelentek meg e tárgyban regionális igényű kiadványok és településföldrajzi munkák.

Székelyföld településhálózatában ma is meghatározó a falu. A nagyfalvas településstruktúra főleg a Csíki- és Gyergyói-medencében honos, míg Maros- és Udvarhelyszék területén az apró- és kistelepüléshálózat a jellemző.

Székelyföld falusi térsége napjainkban az átalakulás újabb jegyeit mutatja. A falvak fő differenciáló eleme már nem csupán a foglalkozási szerkezet (azaz: ki milyen gazdasági ágazatban dolgozik), hanem az infrastruktúra színvonala (azaz: mit tud nyújtani a falu az ottélőknek).

A székelyföldi városok többsége faluból nőtt várossá. Székelyföldön sok „városhiányos” vidék volt és van ma még is. Kiemelkedő központi helyet töltöttek be a korai székelyföldi mezővárosok, melyek funkcióiban egészen századunk elejéig mindenütt jelentős szerepet játszott az őstermelés, a mezőgazdaság. A székelyföldi városok többsége helyi erőforrásokban szűkölködött, a helyzeti energia hasznosítása sem járt különösebb gazdasági fellendüléssel. A szerepkörök bővülése csupán a második világháború után követhető nyomon, a szolgáltató ágazatok kiépülése pedig közvetlenül az iparosodás függvénye. A munkaerővonzás, az ingázás a város erejét növelte, az urbanizációt siettette, s

„felgyorsította” a falusi térség életvitelét is. Székelyföld legtöbb városára még ma is jellemző a falusias hangulatú földszintes beépítés, mely alól csak Marosvásárhely képez kivételt. A kisvárosok életében az infrastruktúra (közlekedés, hírközlés, vezetékek) elmaradottsága korlátozza a szerepkörök bővülését.

Székelyföld településszerkezete szinte egyveretű, azaz a települések 80%-a 1000 főnél kisebb lakosú. A sűrű faluhálózatból emelkedtek ki a székely mezővárosok, kedvezőbb jogállással, társadalmi-gazdasági szerkezetükkel és információs háttérükkel. Székelyföld egy-egy kistérsége legfeljebb egy-egy mezővárost tudott „kitermelni”. Mindennek értékelésénél alapul kell vennünk a székely közösségek (kommunitások) társadalmi-gazdasági szerkezetét is, ami egyaránt hatott a falusi térségek alakulására és a városok szerkezetére.

A településhálózat kialakulása Székelyföldön sok száz esztendőre tekint vissza. A megtelepedés ideje és módja ugyan írott forrásokból nem ismerhető meg, de bizonyos, hogy a törzsi-nemzetségi-családi közösségek szerepe jelentős volt. Sokszor szomszédsági falvak is kialakultak, a falukettőződés viszont későbbi jelenség.

A történeti Székelyföld területén ma 14 város van. Ezek megoszlása és lakossága az 1992. évi népszámlálás előzetes adatai szerint az alábbi:

1. Maros megyében: Marosvásárhely (164 445, melyből magyar 84 443), Szováta (12 112, ebből magyar 10 792).

2. Hargita megyében: Csíkszereda (46 029, ebből magyar 38 204), Székelyudvarhely (38 926, ebből magyar 36 959), Gyergyószentmiklós (21 444, ebből magyar 18 938), Balánbánya (10 867, ebből magyar 3248), Székelykeresztúr (10 596, ebből magyar 10 059), Szentegyháza (7613, ebből magyar 7507), Borszék (3053, ebből magyar 2440), Tusnádfürdő (1953, ebből magyar 1822).

3. Kovászna megyében: Sepsiszentgyörgy (68 359, ebből magyar 51 073), Kézdivásárhely (22 912, ebből magyar 20 998), (Kovászna 12 515 ebből magyar 8451), Barót (10 493, ebből magyar 10 094).

A székelyföldi városok a 19. század végéig minden tervszerű alakítás nélkül fejlődtek. Inkább nagyobb soros-utcás és halmaztele-

pülések voltak. Sok kicsiny utcájuk volt, csupán a központi piactér árulkodott a városi jellegéről. A századforduló körül Székelyföldön is megindult a városok tervszerű fejlesztése: szépítő társaságok alakultak, járdák, kövezett utak, vízvezetékek, csatornák, villany- és telefonvezetékek, parkok, sétaterek létesültek. A funkcionális értelemben vett városias arculat, az emeletes építkezés, a városok nagyszabású átépítése csak a második világháború után bontakozott ki.

Székelyföldön a 13-20. század között az építészet iránya és stílusa az európai művészethez igazodott, felmutatva a helyi jellemző sajátosságokat. Székelyföld településeinek építészetében és általában művészetében nyomot hagyott minden nagy stílusáramlat: román, gótikus, reneszánsz, barokk, klasszicista, romantikus, eklektikus, szecessziós és a modern stílus. Ezek tárgyi bizonyítékai lehetnek a ma is álló templomok, kúriák, középületek vagy éppen ezek töredékei, amelyek máig nyomot hagytak városaink arculatán.

Székelyföld iparművészete számos művészi díszítésű használati tárgyat tud felmutatni. Jelentős a fa-, az agyag-, a fém- és a textilművesség, szorosan összefonódva a népművészettel. A székely agyagművesség, illetve a belőle kifejlődött kerámiaipar legfontosabb központja Korond, ahol eleinte csak főzőedényeket korongoztak, majd festették, díszítették is azokat. Az ezredéves kiállítás (1896) alkalmával elkészült a magyar háziipar törzskönyve, mely pl. Udvarhely vármegyéből az alábbi háziipari tevékenységeket említi: faipar, vesszőfonás, szalmafonás, gyékény- és hánccsfonás, agyagipar, textilipar és taplóipar. A legelterjedtebb háziipar a famegmunkálás volt, így a szekérgyártás (Agyagfalva, Bögöz, Bözödújfalú, Olasztelek, Rava), a kádármunkák (Énlaka, Firtosvára, Kecsetkisfalud, Magyarhermány, Szentkirály), háztartási eszközök készítése (Lövete, Felsősófalva, Kőrispatak, Malomfalva), faesztergályos munkák (Felsősófalva), zsendely-, deszka- és léckészítés (Felsősófalva, Kápolnásfalú, Szentegyházfalú, Zetelaka), szövőszék (Kápolnásfalú, Zetelaka, Alsósófalva), kéreg- és fadobozkésztés (Nagymedesér, Székelykeresztúr) stb.

Székelyföld jelenlegi gazdasági szerkezete és fejlettségi szintje történelmileg hosszú időszak folyamán alakult ki. Ez a szerkezet az

elmúlt évtizedben jól megkülönböztethető változásokon ment keresztül. A változásokat többnyire a piaci viszonyokra áttérni igyekvő gazdaság válságfolyamatainak köszönheti.

Székelyföld gazdasági-társadalmi körképének megrajzolása nem lehet teljes, ugyanis e helyen és az adott keretek között nem térhetünk ki valamennyi makro- és mikrogazdasági és társadalmi tényező elemzésére. A gazdaság- és településfejlesztés prioritásait szem előtt tartva inkább néhány kulcsfontosságú társadalmi-gazdasági tényezőcsoport rövid bemutatására vállalkozhatunk.

A strukturális átalakításnak köszönhetően a mezőgazdaság részese-
dése a GDP-ből csökkent, az iparé viszonylag lassan növekedett, míg a szolgáltatások területén dolgoznak a legtöbben. A magánszektor dinamikusabb növekedést mutat az elmúlt időszakban az állami szektorhoz viszonyítva. A megyék fejlettségi szintjét tekintve a három székelyföldi megye közepesen fejlettnak tekinthető. A gazdasági szerkezet átalakítása érdekében a három székelyföldi megyében is létrejöttek azok a szervezetek, melyek a kis- és közepes vállalkozások alakításának, működésének, az új vállalkozások elősegítésének hajtóerejét képezik. A gazdálkodó szervezetek szerkezeti átalakításával egyidejűleg zajlott le az állami vállalatok magánosítása. Székelyföldön a gazdasági szerkezet a kis- és közepes vállalkozások javára változott meg. A társas vállalkozások és az egyéni vállalkozások száma az utóbbi években növekvőben van. A működő gazdasági szervezetek döntő többsége kimondottan kis- és közepes vállalkozás. A foglalkoztatott létszámra vonatkozó adatok azt mutatják, hogy többségük 10 fő alatti létszámú kisservezet, az 50 fő feletti létszámot pedig mindössze néhány tucat gazdálkodó haladta meg.

Székelyföld ipari egységei, gyárai a tervgazdálkodásos rendszerben stabil piaccal rendelkeztek, a rendszerváltás óta azonban válságba kerültek. Kedvező jelenség, hogy a feldolgozóipar összes árbevételének egyharmada külföldön valósult meg. A kismértékben csökkenő belföldi értékesítés mellett is a feldolgozóipar összességében jelentős növekedést ért el. A kis számú külföldi érdekeltségű vállalkozások egyértelműen jelzik a nagy programcsomagok, projektek hiányát, az új vállalkozásokba történő tőkebefektetés alacsony mértékét.

Szükség van a külső tőke bevonására, az üzleti-vállalkozói szektor erősítésére, a versenyképesség növelésére, az innovációs lánc építésére és az új vezetési kultúra meghonosítására. Ezeket erőteljes kistérségi programokkal, helyi gazdaságfejlesztési projektekkel kell támogatni. Különös gondot kell fordítani a vízminőség-védelemre, a fakitermelés terén törekedni kell a környezetet kevésbé szennyező technológiák bevezetésére.

Székelyföldön a mezőgazdaság a legjelentősebb gazdasági ágazat. A mezőgazdasági termelés szempontjából a három megye természeti adottságai – domborzati viszonyai, talaj- és vízbázis szerkezete – kedvezőtlenebb az országos átlagnál. Kevés a gazdaságosan művelhető szántó, viszont magas az erdőművelés aránya. A kedvezőtlen adottságok ellenére kedvező terméseredmények érhetők el a burgonya, a cukorrépa és a kenyérgabona esetében. A mezőgazdaság az ország mezőgazdasági eredetű árualapjának termelésében az átlagosnál nagyobb mértékben vesz részt. Székelyföldön a növénytermesztés és az állattenyésztés területi megoszlása a természeti feltételek – elsősorban a talaj adottságok – következtében igen változatos képet mutat. A vetésterület 2/3-át itt a kukorica és a búza foglalja el, de jelentős volumenű a burgonya, a napraforgó és a cukorrépa termesztése is. A régió mezőgazdasági földterületének javarésze egyéni gazdálkodóknál van, ami mutatja, hogy 1990 óta mind a tulajdonviszonyok, mind a földterület-használat átrendeződött. Mivel az aktív lakosságnak jelentős hányada foglalkozik a mezőgazdasági termeléssel, az agrárszféra megerősítése elodázhatatlan. A mezőgazdaság másik meghatározó tevékenysége az állattenyésztés. Bár az állatállomány területén jelentős csökkenések voltak az utóbbi években, továbbra is a sertés, a vágómarha, valamint a vágóbaromfi termelés jellemző. A szerkezet-átalakítással összefüggésben a termelés nagyobb része áttolódott az egyéni gazdálkodás területére. A gazdasági növekedés beindulásához azonban a belső kereslet élénkülésére, a gazdálkodó szervezetek állóalapjának megújítására, munkahelyek teremtésére lesz szükség. Székelyföld mezőgazdasága további fejlődésének kulcsa a tőkebefektetés, melynek fogadásához a helyi feltételek rendelkezésre állnak.

Az is tapasztalható, hogy a lakosság túlnyomó többsége a jelenlegi kereseti viszonyok mellett nem tudja megfizetni a felzárkózás tetejéig terjedő költségeit, azaz a piacosításhoz szükséges fizetőképes kereslet hiányzik. Régióinkban a falusi magántermelők egyaránt értékesítési, jövedelmezőségi és finanszírozási gondokkal küzdenek.

Székelyföld környezeti adottságai kedvezőbbek az országos átlagnál. Az erózió veszélye azonban több helyen növekvő tendenciát mutat. A gazdasági visszaesssel párhuzamosan csökkenés mutatkozott a környezetvédelmi beruházások terén is. Kedvező, hogy a környezettrombolás még nem számottevő (magyarázata a szegényes iparosodottság), ugyanakkor fontos feladat a vidéki infrastruktúrában meglévő lemaradás felszámolása. Az antropogén folyamatok növelik és egyben gyorsítják a felszíni formák pusztulását. Így az eszkavációs folyamatok felgyorsították a lejtős felszínmozgásokat, a talajeróziós folyamatokat, a törmelékmozgást és kiszélesítették a vízmosságok beágódásait. Sok helyen növekedett a csuszamlásveszély, a Kis-Küküllő-völgyi intenzívebb erdőkitermelés pedig növeli az árvízveszélyt. Nem téveszthetjük szem elől, hogy az ésszerű területi gazdaságfejlesztés és a tudatos környezetkímélő magatartás eredményeként meghirdetett környezet- és természetvédelem Székelyföldön is össztársadalmi feladat.

A három megye foglalkozási szerkezete átrendeződött. Az aktív keresők valamivel több mint fele a városokban él, az inaktívak és az eltartottak hányada a községekben nagyobb, a munkaképes korban lévő férfiak foglalkoztatottsági szintje 80% körül van.

Székelyföldön is alaposan oda kell figyelni a népesség természetes fogyásának kérdéseire. Feltehető, hogy 2-3 évtized múlva demográfiai szempontból ez az erdélyi régió is „egyre erőteljesebben kezd szűkülni” (ezt a jelenséget demográfiai erózióként emlegeti a szakirodalom). Ennek valóban messzemenő következményei lehetnek a teljes humánszféra, az emberi erőforrások jövőjét illetően. Ezt csak területi kezelésben érinti a föld privatizációja és a kis- és közepes vállalkozások felfuttatása. Ezen túlmenően egy átfogóbb stratégiai elképzelést kellene megvalósítani, melyben bonckés alá kerülne a vidék

humán-biológiai vagyona (reprodukció-képesség, a természetes szaporodás élénkítésének módozatai), annak jövőbeni alakulása.

A rendszerváltás előtt a teljes foglalkoztatás volt a cél, ezt követően a gazdaság piacosítása együtt járt a munkanélküliség megjelenésével. A leépítés főleg a feldolgozóipart és az építkezéseket érintette. A foglalkoztatási szerkezet terén továbbra is megfigyelhető a mezőgazdasági keresők magas aránya. A szolgáltatói szféra erősödik. A munkanélküliek között növekszik a pályakezdők száma és aránya. A munkaerőpiac terén a továbbiakban szükség van egy aktív munkaerőpiaci politika kidolgozására.

Székelyföld sok vonatkozásban a fejlődésben elmaradt vagy hátrányos helyzetű térségek csoportjába sorolható. A lakosság életkörülményei romlottak, az életesélyek kedvezőtlenebbek, mint az erősebb gazdasággal rendelkező térségekben. Ezen a ponton merül fel a regionális potenciál fogalmának újraértelmezése. Mindezt nevezhetjük „alulról történő fejlesztésnek” vagy „autonóm régiófejlesztésnek” is. A régiófejlesztés alapproblémája éppen az, hogy miként lehet a gazdaságfejlesztési tényezőket beilleszteni e régió társadalmi-gazdasági rendszerébe úgy, hogy működésük hatékony legyen. Ide sorolhatók: a tőkepotenciál, azaz a rendelkezésre álló termelési alapok és vagyon, a munkaerő képzettsége, iskolázottsága, az infrastruktúra, Székelyföld környezeti állapota, a piaci kapcsolatok kiépítettsége (a keresleti tényezők csoportja), a szociokulturális adottságok, a helyi döntési és intézményi rendszer. Székelyföldön is a mindenkori önkormányzati vezetésen múlik, hogy a regionális belső erőforrásokat hogyan használják fel. Ennek függvényében kidolgozható politikák lehetnek: innovációorientált régiófejlesztés, munkaerőorientált fejlesztés, önerős regionális fejlesztés, környezetorientált fejlesztés. Székelyföldön is elsősorban a helyi lehetőségekre lehet alapozni és ezekre kell kidolgozni a kistérségi fejlesztési programokat. Az innovációorientált régiófejlesztés lényege az, hogy az újdonsághordozás teljes eszköztárát, módszereit és intézményeit sorakoztassa föl fejlesztés érdekében. Vagyis a helyi erőforrásokat kell bekapcsolni egy átfogó innovációs folyamatba. Ennek feltétele pedig egy széles kommunikációs kínálat feltételeinek

megteremtése, a szellemi erőforrások gyarapítása, az új gazdasági és igazgatási (menedzsment) ismeretek befogadási feltételeinek létrehozása. Ellenkező esetben a vásárolt-bevezetett technológiák nem váltják be a hozzájuk fűződő reményeket. Az innováció-orientált regionális politika fő mozgatója tehát a rendelkezésre álló vállalkozási környezet, a kis- és közepes vállalkozók részvétele a regionális politika megvalósításában.

Az önkormányzati gazdálkodás keretében egy jövőépítési program kidolgozása csak tudatos munka eredménye lehet. A továbbiakban egy tudatos értékrend-elemzésre, stratégiai tervezésre és menedzsmentre, a szervezeti struktúrák összehangolt kiépítésére lesz szükség.

A három székelyföldi megye infrastrukturális ellátottsága alapfokon elfogadhatónak minősíthető. A közműellátás terén javult a vezetékes vízellátás, míg a közüzemi csatorna-ellátottság lényegesen elmaradt az elvárásoktól. A vezetékes gázt használók száma viszont növekedett az utóbbi években. A Székelyföldet átszelő gáz- és villamosenergia-hálózatok lehetőséget adnak a nagyobb mérvű lakossági és termelői fogyasztásra, térségi programok megvalósítására. Jelentős az elmaradás a szennyvíz-elvezetés és -kezelés tekintetében. A fő közlekedési úthálózat is lényeges fejlesztést igényel. A nemzetközi forgalom szempontjából elsőrendű jelentőségű a marosvásárhelyi repülőtér korszerűsítése, és erre a városnak jó esélyei vannak. A lakossági infrastruktúra fejlesztése (a villamosítás, vezetékes ivóvíz-ellátás, a mobil telefonhálózat kiépítése) a falusi térség szempontjából is elsőrendű feladat. Mindez csupán regionális szintű stratégia keretében, az agrárfejlesztéssel és a termelői infrastruktúra kiépítésével (pl. korszerű úthálózat kiépítése, öntözés) valósulhat meg. Egyértelmű, hogy a településnagyság nem lehet az alapellátás szintjének egyedüli meghatározója. Minden kis településen számottevően javítani kell a lakosság életkörülményeit.

Az idegenforgalom terén is van elmozdulás. Talán a falusi turizmus felfuttatása járhatna előnyökkel. Székelyföldre látogató vendégek a kulturális örökségnek és a megkapó természeti tájnak sajátos együttesét ismerhetik meg. Székelyföld idegenforgalmi lehetőségei kedvezők

nek minősíthetők. Nemzetközi érdeklődésre is számot tartó vonzásközpontjai a történelmi nevezetességű helyek, népművészeti hagyományokat, kismesterségeket őrző települések, a városok, az üdülőközpontok, mint Szovátafürdő, Borszék, a Gyilkos-tó és a Szent Anna-tó vidéke, Kovászna stb., természeti ritkaságok, rezervátumok és más turisztikai látványosságok. A hegyvidéki turizmus és a balneoturizmus szerencsésen kiegészíti egymást.

Székelyföldön a falvak száma közel 600. A székelyföldi falu ma nem kizárólagosan a mezőgazdasági termelés színtere, hanem egyre több faluközösség más, tercier ágazati funkciót tölt be. A foglalkozási szerkezet (és egyben funkciók) alapján Székelyföldön az agrár-, ipari-, bányász-, üdülő- és ingázófalvak típusait lehet kimutatni. Így a hagyományos falu mellett megjelent az „átalakult falu” is. Az elvándorlás következtében egyre kedvezőtlenebb foglalkozási szerkezet és korösszetétel kezd kialakulni: a régióban az idős korúak aránya magas, a falvakban maradt szakképzettek aránya alacsony, torzult a népesség újratermelési folyamata, zuhant a születési arányszám, indokolatlanul magas a halálozási ráta. Az aktív, fiatalabb korú népesség elvándorlásával csökkent a szülőképes korosztályhoz tartozók száma, s mindez a falvak többségében a születések számát is csökkentette, így csökken a falvak eltartó képessége, romlik a munkaerő értékesítési lehetősége is. Csökken a regionális tudat, a szülőföldhöz kötődés több helyen torzult. Ha a reformra gondolunk, akkor így is fogalmazhatunk: a piacgazdaság kiépítése, a privatizáció és a reprivatizáció, valamint a civilisztika erőteljes felfuttatása igen lényeges stratégiai és modernizációs erő a székelyföldi tájakon is. A népesség- és településföldrajzi adatok első elemzéséből kiderül, hogy Székelyföld „városhiányos” hely volt és maradt ma is. Bár a régióon belül a korai mezővárosok az idők során fontos kulturális és gazdasági szerepet töltöttek be, tulajdonképpen sohasem váltak igazi nagyvárosokká és város voltukat leginkább az adminisztratív szerepük jelezte, nem pedig kimagasló gazdasági vagy művelődési életük. A funkcióbővülés csupán a második világháborút követő időben következett be, amikor az iparosodás függvényeként új munkahelyek létesülnek és a város –

valamivel jobb életkörülményeivel – vonzáskörébe keríti a falusi embereket, akiknek egy része be is költözik a gombamód szaporodó tömbházakba, mások pedig az ingázók kétlaki életét élik.

Szükséges nyomon követni mindazon településformáló folyamatokat, amelyek döntően befolyásolják a falusi térség további alakulását, a gazdasági és szellemi erőforrások hasznosítását. A területi egyenlőtlenségek mérséklése a tudatos terület- és településhálózatfejlesztési elképzelések központi kategóriája maradt. Ugyanakkor a figyelem a piackonform tevékenységek felé irányul, melyek nem nélkülözhetik az innovációt és a regionális kooperációt. A mezőgazdaság jövedelemtermelő képességének tartós javítása csak a műszaki korszerűsítés, a környezetkímélő technológiák bevezetése, azok konstruktív kezelése és a tőkebefektetés révén biztosítható. Így a jelenlegi folyamatok a sajátosan technicizált-kézműipari jellegű mezőgazdaság meghonosodása irányába mutatnak. Mindezt kiegészítené az új ipari telephelyek és munkaalkalmak létesítése (pl. új borvíztöltő állomások létesítése, üdítőitalgyártás, kézműipari termékek értékesítése). A falvakban meglévő termelőegységek piacképes elemeinek korszerűsítése elengedhetelen. A helyi erőforrásokat a településrendszerű (falura lebontott) gazdálkodás rendszerében érdemes hasznosítani, amit az illető közösség (falu) a település megújítására fordít. Ehhez viszont az szükséges, hogy a falustársaknak legyen beleszólásuk a lakóhelyüket érintő kérdések megvitatásába és a döntéshozatal előkészítésébe. Csak így erősödhet meg a pozitív lakóhelyi énkép („a mi falunk”), az otthonérzés tudata. Ezáltal erősödik az identitástudat, fokozódhat a falu életképessége. Látható, hogy a kívülről irányító mezőgazdasági technokrata elit megszűnt, s így a falusi gazdák önszerveződése került előtérbe. Erősíteni kell a vállalkozói szellemet. Ez nem parancsszóra történik. E nélkül nem várható áttörés a falu társadalmi-gazdasági felemelkedésében. Mindez egy újfajta rálátást jelent a gazdasági életre, a demokratikus és civil szerveződésekre. Lényeges elem ebben a folyamatban, hogy a helyi gazdaságot az illető település vállalkozói és tulajdonosai szervezzék (és ne kívülről irányítsák). Jó vállalkozói lehetőségként kínálkozik vidékünkön a falusi turizmus, az üdülturizmus (rekreáció)

kiteljesítése. Mindez jó jövedelemkiegészítő lehetőség a falusi közösségek számára (gondolunk a hegyvidéki tanyákra, a helyi érdekű fürdők rendbehozatalára és értékesítésére). Ehhez újabb közszolgálati beruházásokra van szükség. Mindez mérsékelné a hegyvidéki falvak és tanyák amúgy is hátrányos helyzetét. Egy másik területen az erdő- és vadgazdálkodási színvonal emelése, valamint a faipari termékek színvonalának emelése kínálkozik. A feldolgozó kapacitások fejlesztése mellett nagy gondot kell fordítani a kooperációs kapcsolatok kiépítésére, a helyi és távolabbi piacok felkutatására (marketing tevékenység), a PR (Public Relations) megszervezésére, ami éppen az önkormányzati információs rendszereket mozgósítja előnyösen. Tapasztalható, hogy a privatizáció és a reprivatizáció üteme még lassú. A falusi önszerveződéstől is függ, hogy milyen civil alapon szerveződő intézmények (gazdakörök, termelő- és fogyasztási szövetkezetek) születnek. A meglévő önkormányzati törvény előírásait új tartalommal kell kitölteni, kivédve a korábbi egyenlőtlen jogi pozíciókat. Több gond van a vegyes gazdasági/gazdálkodási rendszer kiépítése terén. Nem megoldott a farmergazdaság kérdése, sem a részidős gazdálkodás. A termék-szerkezet változását a mindenkor piaci igényekhez kell igazítani, vállalva a versenyfeltételeket, s igyekezve a termőtalaj minőségét is megőrizni. Az agrárgazdasági folyamatokat egy biztos hitel- és bankhátter erősítheti. A melléküzemi ágazatok (a famegmunkálás különböző módozatai, a kisipar, szövő- és fonóipari termékek, népművészeti alkotások stb.) fellendítésére is újabb lehetőségek kínálkoznak. Új termékkereskedelmi formákat kell kialakítani, miáltal az állami felvásárló vállalatok még ma is fennálló monopolhelyzetét lehetne mérsékelni. Az önerős falu-fejlesztés érdekében szükség van új munkahelyek teremtésére is. Mindez újabb vállalkozásokat telepíthet az illető faluban. Erre is fel kell figyelnie a helyi közéletnek (pl. a cigányok foglalkoztatása részben megoldódna, ha szövetkezeti alapon kosárfonás, teknővájás, vas-munkák elvégzésére munkát tudnának biztosítani). Továbbá a kézműves jellegű szakmák (fafeldolgozás, kisgép-gyártás, motortekercselés, malomipar, élelmiszergazdaság, ruhaipar) felélesztésére több rétegtörvény dolgozható ki. Az új vállalkozások beindítása természete-

tesen a térség természeti adottságait venné figyelembe. Kisüzemi kerekben beindítható a növényolaj termelés, kenyérgyárak, sütődék, gyümölcsaszaló, egyéni termékeket előállító feldolgozó ipar stb. Továbbá lehetőség adódik a kézmű- és háziipari tevékenység élénkítésére is (pl. textilhulladékok feldolgozása, másodlagos hasznosítása). Sürgősen emelni kell a munkaerő képzettségi szintjét, főleg népfőiskolai, tanfolyamos formákkal, melyek a szakmák, a kézműves ismeretek, mezőgazdasági szakismeretek elsajátítását célozzák. Jó lenne a családgondozási, szociális gondozói hálózat kiépítése is. A humán infrastruktúra fejlesztése tehát elsőrangú feladattá lép elő. Nagyobb gondot kell fordítani a vidéki közösségfejlesztésre, miáltal az illető faluközösség tagjai aktívan vehetnek részt saját erőforrásaik mozgósításában, hasznosításában. Mindez igen jelentős lépés a falvak népességmegtartó erejének fokozásában, sőt jelentősen mérsékelhető a fiatalok elvándorlása is. Segíteni kell a kötődést, az együvé tartozás érzését és igényét. Ez a reális felzárkóztatás egyik záloga. Ellenkező esetben egy-egy falu éppen az érdekérvényesítési szférában és versenyben kerülhet lépéshátrányba. A falusi térség hátrányos helyzetének felszámolása csak hosszabb távon képzelhető el. Szükség van egy stratégiai szemléletű terület- és településfejlesztési programra és ennek maradéktalan megvalósítására. A demokrácia és a helyi autonómia e századelő fő fogalmai: az egységesülő Európa támpilléreként a helyi közösségeknek széleskörű és tényleges hatáskörökkel (gazdasági, pénzügyi-költségvetési, helyi adózási) kell rendelkezniük, beleértve a helyi szintű döntéshozatalt és felelősséget, a terület- és településrendezést is.

Székelyföld gazdasági-társadalmi összképének javítására egy regionális marketing stratégia keretében gondolhatunk. Ennek eszközei a falufelújító, környezetszépítő mozgalom beindítása, turista kalauzok, útikönyvek kiadása, térképek, prospektusok szerkesztése, termékiállítások, szakvásárok, termékbemutatók, börzék szervezése. Mindezt egy erős jelenlét követné a sajtóban és a tömegtájékoztatási eszközök jelentős részt vállalnának a vizuális nevelés terén is. Megfelelő szervezeti háló kiépítése is igen fontos tényező: gondolunk a gazdakörökre,

ipartestületekre, a falufejlesztő körökre, művelődési egyesületekre, alapítványokra, önkormányzati társulásokra, gazdálkodó szervezetekre. Mindezt egy erőteljes kistérségi információs hálózat fogná össze (szaktanácsadói hálózat, PR, utazási iroda, ingatlankezelés és közvetítés, közösségfejlesztés, információs irodák, településszövetségek, szakmai körök). A térségi területrendezéssel kapcsolatos feladatok összehangolására kistérségi szövetségek létrehozása is szóba jöhet. Korszerű elvárás az önkormányzatok szintjén: valamennyi községi önkormányzat rendelkezzen általános rendezési tervvel. A régiéket felül kell vizsgálni. A települések terveit össze kell hangolni a kistérségi tervekkel és fejlesztési programokkal. Az együttműködés e téren elengedhetetlen. Alaposan fel kell mérni a falusi térség gazdasági-társadalmi vitalitását meghatározó tényezőket, az előregedés igazi hatótényezőit, a perifériális és elmaradott helyzet kialakulását. Székelyföldön az aprófalvas településszerkezet erősödése, a népesség számszerű csökkenése, a korösszetétel előnytelen változása, az előregedés jelentősebb odafigyelést igényel. A rövid távú programok kidolgozása, az egyszeri kormányzati támogatások e térségben nem elégségesek. A tapasztalt jelenségeket csak hosszú távú, jól átgondolt programokkal lehet visszafordítani.

A vállalkozásbarát térségek száma emelkedőben van: mindez a városiak számára jelentett újabb alternatívát. A falusi térségben maradt fiatalok szakképzetlenebb csoportja kevésbé képes az új lehetőségekkel élni, a sikeres vállalkozásokba bekapcsolódni. Itt a kisiparos, kereskedő és mezőgazdasági vállalkozások vannak túlsúlyban. A vállalkozásbarát kistérségek elemzéséből kiderül, hogy jelentős a társadalmi-gazdasági színvonalkülönbség a város és a környező községek között. Mindez jelenleg még akadálya a belső társadalmi erőforrásokra épülő modernizációnak. Csak az általános szociális háló kiépítésére várni nem hozza meg az eredményt: inkább önerőből kell fölzárkózni, erőteljes gazdasági egzisztenciát felmutatni. Ehhez szükségesek az öntevékenységet segítő, támogató regionális vagy lokális fejlesztési programok, célorientált támogatások. Nem vitás: erőteljes gazdasági beruházásokra van szükség. Tőkebehozatal nélkül aligha tapasztalható továbblépés. A privatizáció

folyamatát valóban jó lenne rendezni. Ez erősítené az értéktudatot, a regionális identitástudatot, az összetartozás érzését, az önrányításnak újabb lehetőségeit vetítené ki. A civil társadalom kiépítésének apró lépéseit hiteles példákkal lehetne bemutatni (lásd alapítványok tevékenysége, közösségi megvalósításokkal való példázódás).

Falvaink igénylik a nyilvánosságot. Az egykori faluszépítő egyletek tevékenysége felújítható lenne és mindez kiegészülhetne az évente tartandó faluszemináriumokkal, ahol a falu valamennyi gondja terítékre kerülne. Ezáltal feloldhatóvá válna a hátrahagyottság érzése, erősödne az aktív részvétel és az érdekérvényesítés. Tehát a faluszépítő, faluvédő kulturális-közéleti egyletek, körök, egyesületek tevékenysége éppen az önkormányzatok munkáját segítené. Az önszabályozó falutörvények, a népi hagyományok felelevenítése, az átfogó falurekonstrukció, a helyi nyilvánosság, az értelmiségi önellátás mind-mind a falu szociális nyilvánosságát és az otthonérzés tudatát eredményezné. Falvaink zöme nem rendelkezik fejlesztési erőforrásokkal. Az önkormányzati támogatási rendszer fejletlen, sőt mozgástere egyre inkább szűkül. A települési önkormányzatokra erejüket meghaladó feladatok nehezednek. Az állami céltámogatás kevés és esetleges. Több erőteljesebbnek vélt falu az önállósodás útját jelölte meg fejlődési alternatívaként. Mivel falvaink többsége jövedelmezőségi gondokkal küzd – azaz nem tudnak megfelelni a műszaki fejlődés szinten tartó követelményeinek –, jó lenne a falu összes belső erőforrásait alaposan feltárni annak érdekében, hogy a biztos előrelépés megvalósuljon e téren is (gondolunk a műszaki korszerűsítésre, a környezetkímélő technológiák bevezetésére, tőkebefektetésre).

A környezetnek a településekre gyakorolt hatása, a kis közösségek társadalmi átrétegződése jelentősen befolyásolja a lakosság magatartásformáit. Az önerős kisközösségi tevékenységekre csak ott lehet sikerrel mozgósítani a lakosságot, ahol az önkormányzatnak van tiszta településfejlesztési stratégiája. Tehát alaposabban oda kell figyelni a falvanként eltérő „értéskultúrákra” (azaz mit tartanak fontosnak). A tervező feladata alapul venni a helyi javaslatokat, legalábbis mint alternatív lehetőségeket. A székely falvak ökoszociális karakterét még

nem sikerült felmérni egyértelműen. A munkaerőpiaci szegmensek és a fogyasztói szokások megállapítása is nehézkes. Inkább közösségben kell gondolkodnunk, a helyi kommunális politika eszközrendszerét kell kidolgozni. Elemezni kell a lakossági mozgásokat, a motivációkat, és a korrekciós mechanizmusokat kell előnyben részesíteni. A fejlődési hiátusok erősödnek a székely falvakban is. A városon kívül zajló társadalmi folyamatok elemzése szükségessé teszi a tervezési elvek és módszerek lényeges változtatását. A vidék társadalomföldrajzi képe jelentősen megváltozott. A valóság jobb megismerése érdekében a racionalitáson túlmenően oda kell figyelni a sokszor „kicsinek” és „jelentéktelennek” vélt dolgokra is, mert ezek a későbbi konfliktusok forrásává válhatnak.

A térségben élők életszínvonalának és életminőségének a régió (az ország) fejlettebb területeihez való közelítése érdekében a gazdasági hatótényezőknek fokozottabban kell segíteniük a térség apró és kis falvainak jövedelemtermelő képességét. Ehhez viszont a piacgazdaság kiépülési folyamatában – az önszerveződésen túlmenően – a megfelelő gazdasági alap erősítésére, korszerűsítésére nagy szükség van.

Vizsgálataink arra utalnak, hogy a falusi lakosság zöme ma is az átlagosnál jóval több munkával jut jobb anyagi körülmények birtokába. A hátrányos helyzet felszámolása csak hosszabb távon, stratégiai szemléletű terület- és településfejlesztési program megvalósításával lehetséges. Az életkörülmények változásában várható döntő áttörés nem valósulhat meg azonnal. A hátrányos helyzet nem egyfajta gazdasági, társadalomstatisztikai állapot.

Sajnos e kis térségben is jól működő érdekstruktúrák érvényesülnek, és gyűrűznek tovább. A meglévő termelési, technológiai szerkezet piacképes elemeinek korszerűsítése, a helyi erőforrásoknak a település-szintű hasznosítása egyaránt a falu megújítását célozza. Ez azonban csak akkor szolgálja igazán a falu életképességét, az emberek ragaszkodását lakóhelyükhöz (szülőföldjükhöz), ha a közösség öntudatos tagjaiként beleszólhatnak a tervekbe és tevékenyen részt is vehetnek a döntéshozatalban, munkálkodhatnak a megvalósításért. A prioritások között egyre jelentősebb helyet foglal el az üdülőfunkció (gondolunk a

hegyvidéki tanyákra, a helyi érdekű fürdőkre, a tájképi szépségekre) kiteljesítésére is. A falusi turizmus kapcsán a hegyvidéki falvak és tanyák természeti-társadalmi hátrányainak mérséklése jóval több közszolgálati beruházást igényel (gondolunk PHARE-programok kidolgozására).

Székelyföld „újból” elindult a polgárosodás útján, de ez a folyamat igen lassú. A kistérségi fejlesztésnek elsősorban a megélhető biztonságot, a komfortos életet, a helyi demokráciát, az értékek megőrzését kell szavatolnia. Ehhez szükség van a folyamatos innovációra, kreativitásra. Láttuk, hogy a gazdasági változások társadalmilag legnagyobb hatású mozzanata a tulajdonviszonyok változása volt: az állami tulajdon túlsúlya sok területen megszűnt, viszont az új tulajdonosok még nem jelennek/jelentek meg. Az „új elit” feltehetően menedzser típusú lesz. A sokat emlegetett szociális háló kiépítése térségünkben is csak terv maradt, csupán egyszerű fogalom. A gazdasági változásokból a lakosságot közvetlenebbül a jövedelmi színvonal csökkenése, a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése, a munkanélküliség, az áremelkedés és a fogyasztás szerkezeti és színvonalbeli változásai érintették.

Régióink az élelmiszertermelés és a rekreáció színterének számít. A település- és területfejlesztési koncepció a szelektív iparfejlesztést javasolja. Kiemelt feladat az üdülési adottságok feltárása és annak hasznosítása. Úgy véljük, hogy a falusi turizmusnak és az üdülésnek kiemelt szerepe lesz a népesség jövőbeni foglalkoztatásában, annak megtartásában és az infrastruktúra fejlesztésében.

Meg kell őrizni a népi építészeti értékeket, fenn kell tartani a népi építészet hagyományait, az ősi településszerkezeti formákat, a település-táj harmonikus kapcsolatát, és az egyedülálló tájjeleget. Ki kell építeni a környezetvédelmi mérő-megfigyelő rendszert (monitoring), folytatva a régió természeti és művelődéstörténeti értékeinek feltárását szolgáló tudományos kutató munkát.

Vidékfejlesztésen (a régiófejlesztés szinonimája) azt az egy térségre kiterjedő, tudatos, tervszerű tevékenységet értjük, ami terveken keresztül és koordináció (összehangolás) révén érvényesíti céljait. Lé-

nyeges a társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása (fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása). Fontos megőrizni és megbecsülni a helyi tudást, a tradíciót, fejleszteni a humán erőforrásokat. A vidékfejlesztés ugyanakkor a területfejlesztés fő eszköze. Az integrált vidékfejlesztés a terület- és vidékfejlesztésben érdekelt szereplők összehangolt fellépését indokolja. A helyi társadalmak motorjai éppen az önkormányzati társulások és a civil szervezetek.

A vidékfejlesztési programok kidolgozása kapcsán a három székelyföldi megye – Hargita, Kovászna és Maros megye – jelenlegi társadalmi-gazdasági helyzetéből kell kiindulni ahhoz, hogy naprakészen feltárjuk a kistérségek társadalmi-gazdasági folyamatait, különös tekintettel a vidékfejlesztésre. Mindezek ismeretében készíthető el az átfogó vidékfejlesztési program, amely kijelöli az egyes kistérségek gazdasági, települési, környezeti és társadalmi fejlődési lehetőségeit. Ehhez a településfejlesztésben részt vevő szereplők összehangolt munkájára van szükség. A „felülről építkezés” szerint egy megyei érdekelt-ségű stratégiai vidékfejlesztési koncepcióra is szükség van/lehet, melyet a folyamatos tervezések és prioritások majd finomítanak.

Székelyföld hátrányai közé sorolják a kiépítetlen közúti hálózatot, közepes és gyenge agrár adottságokat, apró- és kistelepülés-hálózatát, belső integrációs lehetőségek beszűkülését. Kedvező feltételként említik viszont a humán erőforrások relatív meglétét, magasabb vállalkozási készséget, innovatív lehetőségeket, szakképzett munkaerőt.

Székelyföldön a vidékfejlesztési tervek és programok készítői a megyei területfejlesztési bizottságok, a kistérségekben a területfejlesztési önkormányzati társulások. Folyamatosan készülnek a székelyföldi kistérségek azon területfejlesztési koncepciói és vidékfejlesztési tervei, céltervei, amelyekben a területi és az ágazati szemlélet összefonódik. A koncepció megfogalmazza a fejlesztési célokat és ezeket összekapcsolja a fejlesztési programokkal és a kistérségi tervekkel.

A koncepció részei a helyzetelemzés és a fejlesztési koncepció.

A helyzetelemzés tartalmazza a kistérségek rövid jellemzését, az összefoglaló helyzetértékelést (SWOT-elemzés). A fejlesztési koncepció meghatározza a stratégiai célokat, fejlesztési prioritásokat, kistérségi kapcsolatokat, a végrehajtás szervezeti összefüggéseit, ajánlásokat a döntési kompetenciák felé.

A tudatos (vállalt) értékrend kialakítása tehát korkövetelmény: a tanácsosoknak és a vezetőknek tudniuk kell, hogy merre haladnak, mi korszerű ma, miben van lemaradás. Mindezt egy helyi értékrend-deklarációban („stratégiai üzenet”) kell nyilvánosságra hozni, amit a lakosság is támogat. Ennek ismeretében könnyebb az irányítás és a szervezés. Tulajdonképpen egy helyi menedzsment fejlesztési stratégiára van szükség, ami nemcsak áttekintő jellegű, hanem alapos, tényorientált és megvalósítható. A helyi közösségnek meg kell adni a szabad választás lehetőségét, és nem szabad ráerőszakolni csak a tervezők, a koncepció-kidolgozó szakértők véleményét, legyen az pl. a piaci és civil szféra segítése, partner-kapcsolatok kiépítése, gazdasági fellendülés és innovatív magatartás segítése, a piacra jutás kérdése stb. Többet kell tenni a lokális autonómia kialakulása érdekében. A térségi, helyi identitás fejlesztése fontos lépés a professzionális területfejlesztési együttműködési és intézményrendszer kiépítése terén. A kistérségek népeségmegtartó képességének javítása (új gazdasági ágazatok felfuttatása, a szolgáltatói szféra javítása, életkörülmények javítása, a helyi identitástudat erősítése, az innováció erősítése) nélkül aligha léphetünk előre.

Fontos a választott stratégia kérdése is, azaz a mai civilizált (társadalmi elvárások) szintjén megvizsgálandó: *a)* (melyek) a stratégiai preferenciák, globális fejlesztési feladatok az általános régiófejlesztés terén, azaz az adottságok és lehetőségek feltárásával, elemzésével és értékelésével kell kijelölni a versenyképesség feltételeit; a közép és hosszú távú tervezésnek létjogosultsága van. Az „ad hoc” menedzsment nem segít a gondok megoldásában. Ha elkészül a stratégia a terület- és településfejlesztést illetően, akkor a téma menedzselése nyitott: az önkormányzat folyamatosan a környezettel összhangban képes maradni, *b)* (melyek) a kiemelt témájú fejlesztési feladatok e régióban (itt jelezzünk, hogy minden városi és községi önkormányzatnak ki kell fejlesztenie saját településfejlesztési

stratégiáját). Lényeges kérdés a szervezeti struktúra, a szerkezet. E kérdés-körben a helyzetelemzés és az adatfeltárás fontosságát emeljük ki. A szervezeti struktúra rögzítése igen fontos, mert ennek sikeressége kihat a cél- és feladatrendszerre. A jó munkamegosztás és a munka effektív végrehajtása az önkormányzati siker záloga. Így a terület- és településtervezés kapcsán fontos a probléma azonosítása és értelmezés, a helyzetelemzés és értékelés, a célok és követelmények meghatározása, a megoldási módok feltárása, az előnyök-hátrányok (erős oldal–gyenge oldal) felmérése, a döntés és a megvalósítás (közben a korrekciók elvégzése). A programorientált szervezeti alapformát a team(csoport)-orientált forma válthatja fel. A vidékfejlesztés célja a vidéki térségek jólétének fokozása és megőrzése. Ehhez szükséges az életképes vidéki közösségek tevékeny részvétele. A rendszerelemzés terén azt emeljük ki, hogy az egyes elkészített céltervek szervesen egymásra épülnek-e és egymást erősítik-e. Az erőforrások kapcsán az anyagi erőforrások (mennyi tőke áll rendelkezésre, tőkebefektetés) és a szellemi (humán) erőforrások elemzése kerül előtérbe. Megvizsgálandó, hogy kinek készül egy-egy részletező tanulmány, ki valósítja meg? Hogyan mozgósítja a szakértőket a tervek, tanulmányok megírására és azok végrehajtására? Lényeges egy szakértői csoport létrehívása, amely minden esetben elfogadható megoldásokat tud a döntéshozók asztalára letenni. Egyetlen tényező mérvadó: a szaktudás. Az eredményorientált munkaköröknek szakemberekkel való feltöltése előbb-utóbb meghozza a várt sikert. Az emberi erőforrásokat ma működési és sikerfeltételként kell kezelni. Fontos a teljesítmény. A döntési kompetencia megjelölése (országos, megyei, községi, helyi) a működési hatékonyság fokmérője lehet pl. a jóváhagyások minél hamarabbi elintézése, hogy kezdődjön az érdemi munka: a település gazdasági és társadalmi-szellemi életének fellendítése. A végrehajtás módzatai (régió, megyei, helyi szinten) kapcsán az önkormányzati gondok meghatározó hányada vezetési tényezőkre vezethető vissza. A polgármesterek, jegyzők és rendszergazdák az ügyintézés kezdeményező, összefogó szerepét kell, hogy felvállalják. Lényeges annak megállapítása, hogy mennyi a „szükséges”, a „lehetséges” és a „fejlesztendő”. Ez a hosszú távú stratégiai tervezés alapja. Ezt a célsprogramot el kell készítenie valamennyi önkormányzatnak. Vagyis az elvi

megfontolások és a gyakorlati lépések szoros összehangolására van szükség, ahol az egyéni és a csoportmunkának létjogosultsága van. A szakmai elit kreativitására feltétlen szükség van, amelyet hathatósan támogatnak az érdekcsoportok. A közigazgatási menedzsment tehát egy új szakmává lép elő. Ez manapság reális értéként kezelendő. Alaposan át kell gondolni a kistérségi gazdaság- és vállalkozásfejlesztés teljes körét, magasabb szintre emelni a közösségfejlesztést, mozgósítani az emberi erőforrásokat, különös gondot fordítani a környezetgazdálkodásra, az ott élő emberek aktív részvételével. Mindenütt szükség van a helyi cselekvés erejére, a kis közösségek erejére, a „gondolkozz globálisan és cselekedj lokálisan” elv alapján. Fontos lépés a tájpotenciálok felmérése: Székelyföld természeti és gazdasági társadalmi adottságaiból adódó, ahhoz igazodó, világos elvekre építő stratégiai irányokat vázoló, a sikeres végrehajthatóságot biztosító saját, írott és dokumentált területfejlesztési koncepciója. A pénzügyi és a humán feltételek (képzettség, idegennyelv-tudás) javítása erős kívánalom. Lényeges a mezőgazdasági termelés fokozása (a korábbi háztáji és melléküzemági megoldásokhoz hasonló vállalkozási formákkal), a tradicionális és piacképes agrárágazatok sikeres fejlesztése. Szükség van a kis nyersanyag- és energiaigényű, de magas munkakultúrára alapozó, tudásigényes ipar fejlesztésére (nyomdaipar, bútoripar, elektrotechnika ipar). Az ipari parkok létesítésével is próbálkozni kell, beleértve a szállítmányozási és ingatlanközvetítő vállalkozásokat is.

A községi és falusi fejlesztési programok (stratégiai tervek) akkor eredményesek, ha jól tagolható végrehajtási feladatokra bonthatók, ha megfelelő szellemi és anyagi erőforrásokat rendelnek hozzá, felelősöket jelölnek ki és ellenőrzik azok végrehajtását. Ellenkező esetben csak a tervek időszakos felújítására és nem végrehajtására számíthatunk. Fontos tehát a témamenedzsment. A stratégiai célok mögött Székelyföldön értelmezhető fejlesztési tartalmat is látni kell. A „mit akarunk” felhívás tehát elvezet a „hogyan akarjuk” módszertani felismeréséig.

Egy biztos: lépni kell, fejleszteni kell. Előrehaladásunk egyik záloga lesz az innovációs készség fokozása. Amelyik önkormányzat időt nyer, az életet nyer! Nem vitás, hogy a hagyomány még ma is

érték. Minden kicsiny falu egyedi érték, kis székelyföldi városaink építészeti patinája szintén. A vidék a város létfeltétele. Ezért az esélyegyenlőtlenségek csökkentése napjainkra korszerű igény. Ezt várják el az autonóm közösségek, önkormányzatok. Nem az idillikus régi falukép visszaállítására van szükség, hanem azok értékes hagyományainak megőrzésére kell törekedni. Falvaink megújulásában szükség van a civil társadalom horizontális szervezeteinek kiépítésére.